

Ion BĂRBUȚĂ

VERBELE PERFORMATIVE ÎN LIMBA ROMÂNĂ

Constituind o clasă de lexeme delimitată în legătură cu studierea dimensiunii interacționale a limbajului, verbele performative au beneficiat până în prezent de o atenție sporită nu doar din partea lingviștilor, ci și a filosofilor. Constatăm totuși că în pofida multitudinii de lucrări consacrate cercetării lor, ele rămân încă insuficient studiate, mai ales, în plan lingvistic. În articolul de față prezentăm unele probleme legate de definirea, caracterizarea și clasificarea verbelor performative în limba română. Sunt descrise succint trăsăturile semantico-pragmatice și structurale specifice verbelor în cauză, fiind prezentate unele aspecte legate de condițiile lor de utilizare.

După cum bine se știe, comunicarea este o activitate care leagă interlocutorii între ei prin intermediul schimbului de mesaje reprezentând în esența lor enunțuri. Fiind formulate de vorbitori în situații concrete de comunicare, enunțurile semnifică unor evenimente, stări de lucruri din realitate, fiind orientate spre exprimarea și realizarea anumitor scopuri comunicative (GALR, II, p. 25).

Tocmai de aceea, enunțurile, în calitatea lor de unități comunicative, sunt examinate de lingviști în directă corelație cu finalitatea lor comunicativă. Astfel, gramaticile tradiționale disting trei mari tipuri de enunțuri: declarațiile sau enunțurile cu ajutorul cărora transmitem o informație despre un eveniment, despre o stare de lucruri din realitate (*Elevul învață o poezie.*), întrebările sau enunțurile cu ajutorul cărora solicităm o informație (*Ce face elevul?*) și cererile, adică enunțurile care determină realizarea de către participanții la actul de comunicare a unor acțiuni (*Învăță poezia!*). Vom observa că fiecare dintre aceste tipuri de enunțuri se caracterizează printr-o organizare sintactică specifică, ceea ce denotă faptul că exprimarea scopului comunicativ urmărit de locutor este realizată prin structura sintactică a enunțului, adică prin forma lui.

Cercetările care analizează funcționarea limbajului în actul de comunicare relevă însă faptul că realitatea comunicării cunoaște un număr mult mai mare de intenții comunicative. Dat fiind că deosebirile mai subtile în exprimarea acestor valori nu se pot sprijini pe forma însăși a frazelor, ca formă care dezvăluie intențiile comunicative ale locutorului, acestea sunt marcate, în structura enunțului, nu doar prin mijloace de natură morfosintactică, ci și cu ajutorul unor mijloace lexicale definite drept verbe performative.

Performativul (de la engl. *perform* „a efectua, a realiza, a face”) este un verb a cărui utilizare la persoana I, singular, timpul prezent, modul indicativ, diateza activă (de ex.: *cer, rog, promit, propun, felicit, aprob, anulez* etc.) echivalează cu realizarea unei acțiuni. S-a observat că în viața omului există acțiuni care pot fi îndeplinite prin simpla rostire a unor enunțuri. De exemplu, noi realizăm actul de a promite spunând *Promit.*,

acela de a felicita spunând *Te felicit.*, iar actul de a mulțumi spunând *Îți mulțumesc.* Prin aceste enunțuri vorbitorul nu descrie acțiunile exprimate de verbele respective, ci chiar face ceea ce spune. În felul acesta, vorbitorul nu rostește aceste enunțuri urmărind scopul de a-l informa pe ascultător cu privire la ceva, ci pentru că are intenția de a realiza o acțiune. Consecința rostirii enunțurilor menționate o reprezintă tocmai faptul că vorbitorul se angajează, își ia obligația să facă ceva, felicită pe cineva sau mulțumește cuiva. Constatăm astfel că realizarea promisiunii sau a faptului de a felicita, de a mulțumi etc. presupune formularea enunțurilor respective (DEP, p. 49). De fapt, o altă modalitate de a promite, de a felicita sau de a mulțumi nici nu există (Benveniste, 1966, p. 269). Prezentăm câteva acțiuni care se realizează prin simpla rostire a unui enunț: cererea, rugămintea, ordinul, sfatul, propunerea, avertizarea, lauda, reproșul, scuza etc.

Este important de precizat că identificarea și caracterizarea verbelor performative nu este un lucru ușor de realizat. Dificultatea identificării unităților în cauză rezidă în faptul că absolut toate verbele performative admit și o utilizare neperformativă, descriptivă. Fiind folosite la alte persoane, timpuri sau moduri, verbele în cauză denumesc acțiunea, fără însă a o realiza. Pentru a ne convinge de asta, e suficient să comparăm enunțul citat mai sus cu cel care urmează: *El a promis, dar nu s-a ținut de cuvânt.* De astă dată, enunțul descrie, desemnează o promisiune preexistentă actului de enunțare. Prin urmare, e firesc ca ea să nu fie realizată prin producerea enunțului respectiv, adică *prin însuși faptul de a spune ceva.* În plus, este vorba de o promisiune făcută de o persoană diferită de cea a vorbitorului. După cum putem observa, în enunțul citat, vorbitorul nu promite nimănui nimic, el doar descrie promisiunea făcută de o altă persoană. Constatăm, astfel, că între *Promit.* (pers. I) și *El promite.* (pers. III) există o asimetrie. Doar verbul din primul enunț este utilizat cu valoare performativă. În cel de al doilea el are un uz neperformativ, fiind folosit cu valoare descriptivă.

Teza că există enunțuri care sunt folosite nu doar pentru *descrierea evenimentelor din realitate, ci pentru realizarea unor acțiuni orientate spre atingerea unui rezultat* a fost emisă în cadrul teoriei actelor de vorbire, teorie elaborată de filozoful englez John Austin începând cu anul 1939. Analizând ceea ce se întâmplă în procesul enunțării, J. Austin constată că, de fapt, nu orice enunț reprezintă o descriere adevărată sau falsă a unei stări de lucruri din realitate. El observă că enunțurile pe care le formulăm pot avea un scop complet diferit: putem să facem presupuneri, să avertizăm pe cineva, să cerem cuiva să facă ceva, să promitem, să mulțumim, să felicităm, să ne scuzăm, într-un cuvânt, să folosim enunțurile pentru a efectua o varietate de acțiuni. Pornind de la această observație, el face distincție între enunțurile constatative și cele performative (Austin, 2005, p. 27).

Aceste două feluri de enunțuri se deosebesc, după J. Austin, în ce privește scopul cu care sunt folosite. Enunțurile constatative descriu, consemnează, relatează un eveniment, o stare de fapt din realitate. La rândul lor, enunțurile performative, prin simpla lor rostire, permit realizarea de către vorbitor a unor acțiuni. Ele implică schimbarea stărilor de fapt din realitate, contribuind astfel la *crearea unei noi realități.* În felul acesta, sunt performative enunțurile „în care a spune ceva înseamnă a face ceva; sau în care, prin spunerea sau în spunerea a ceva, noi facem ceva” (Austin, 2005, p. 32).

O altă deosebire dintre cele două specii de enunțuri rezidă în faptul că, în timp ce constatativele sunt susceptibile de a primi, prin raportare la realitate, o valoare de adevăr, performativele nu tolerează în niciun fel raportarea la criteriul veridicității, însemnând, de fapt, că ele nu pot fi nici adevărate, nici false. Dat fiind că presupun atingerea unui rezultat, acestea pot fi evaluate prin reușită sau nereușită, eșec (Austin, 2005, p. 65).

Cercetările ulterioare l-au determinat pe J. Austin să renunțe la ceea ce identificase inițial drept opoziție „enunț performativ – enunț constatativ”, adică la distincția bazată pe diferența de la nivelul enunțului dintre *a face* și *a spune*. Astfel, după ce a definit performativitatea prin opoziție cu enunțurile constatative, Austin abandonează dihotomia dată în favoarea unei teorii care să cuprindă toate tipurile de enunțuri. Conceptele centrale ale acestei teorii sunt cele de *act ilocuționar* și *forță ilocuționară* (Austin, 2005, p. 99). De astă dată, J. Austin consideră că enunțarea oricărei propoziții presupune realizarea unui act, calificat de el drept *act ilocuționar*. Reiese deci că orice enunț este dotat cu o forță ilocuționară. Prin urmare, enunțurile constatative, folosite de vorbitori pentru a descrie o stare de lucruri, pentru a constata un eveniment, sunt interpretate de Austin ca fiind un caz foarte particular al enunțurilor performative, adică al celor cu ajutorul cărora vorbitorii fac ceva (DEP, p. 44). În felul acesta, pentru cea de a doua etapă a teoriei actelor de vorbire a lui J. Austin este caracteristică o extindere a performativității asupra tuturor tipurilor de enunțuri.

În această viziune, orice enunț normal se definește prin două laturi: o latură descriptivă și o latură acțională, definită drept ilocuționară. Prin prisma acestei teorii, enunțul reprezintă articularea unei componente ce conține descrierea unui eveniment, a unei stări de lucruri din realitate cu o componentă care exprimă finalitatea comunicativă a enunțului. În consecință, o altă distincție importantă operată în interiorul teoriei actelor de vorbire este cea care opune cele două componente ale sensului global al enunțului, și anume conținutul propozițional (descrie fapte, evenimente, stări de lucruri) și forța ilocuționară (reprezintă expresia intenției comunicative a locutorului, fiind orientată spre realizarea unui act menit să producă efecte).

O contribuție importantă la dezvoltarea teoriei actelor de vorbire elaborate de Austin îi aparține filozofului John R. Searle, care nuanțează, în anumite aspecte, multe dintre distincțiile făcute de predecesorul său. Astfel, preluând distincția forță ilocuționară – conținut propozițional, stabilită de Austin, Searle notează structura semantică a enunțului cu ajutorul formulei $F(p)$; unde F marchează forța ilocuționară, adică modul în care este „luată” propoziția; puterea este caracteristică fiecărui tip de act ilocuționar; p desemnează conținutul propozițional, adică acțiunea sau starea lucrurilor asertate în actul de vorbire cu o anumită forță (Searle, 1982, p. 8).

Constatarea pe care o putem face pe baza celor afirmate mai sus e că valoarea ilocuționară reprezintă un concept fundamental pentru teoria actelor de vorbire, fiind folosit pentru a descrie, în structura semantică a limbii, acțiunile care pot fi îndeplinite prin însuși faptul producerii unui enunț. Drept exemple ar putea fi aduse următoarele activități realizate prin limbaj: a comunica o informație, a solicita o informație, a exprima o cerere, un ordin, o poruncă, un îndemn, o rugămintă, a face o promisiune, a propune, a felicita, a lăuda, a mulțumi etc.

În funcție de această componentă de natură ilocuționară, enunțul formulat de vorbitor este interpretat ca: aserțiune, întrebare, cerere, promisiune, propunere, avertisment, interdicție, mulțumire, felicitare, reproș etc.

Menționăm, totodată, că problema forței ilocuționare este capitală și pentru abordarea verbelor performative, acestea fiind printre mijloacele lingvistice folosite pentru realizarea intențiilor comunicative. Pe parcursul timpului problema verbelor performative a fost tratată pe lângă întemeietorii teoriei actelor de vorbire, J. Austin și J. Searle, de numeroși alți lingviști: E. Benveniste, Z. Vendler, J. Verschueren, P. F. Strawson, F. Récanati, J.-C. Anscombe, D. Vanderveken, E. Roulet, J. Moeschler, C. Kerbrat-Orecchioni etc. Pornind de la unele dintre studiile consacrate verbelor performative, prezentăm, în continuare, o succintă descriere a acestor unități lexicale.

Verbele performative reprezintă o clasă de lexeme a căror trăsături pragmasemantice se manifestă la nivelul discursului. În procesul de comunicare ele funcționează ca mărci ale forței ilocuționare a enunțului (*'illocutionary force indicating devices'*). Pentru exemplificare ar putea fi analizate următoarele enunțuri: *Te rog să mă ajuți. Promit că o să te ajut. și Îți mulțumesc că m-ai ajutat.* În structura semantică a enunțurilor menționate delimităm o componentă de natură semantică, reprezentând descrierea acțiunii pe care urmează să o realizeze sau a realizat-o unul dintre cei doi participanți la actul de comunicare (*să mă ajuți; o să te ajut; m-ai ajutat*) și o componentă de natură discursivă, dependentă de caracterul intențional al comunicării, constituind codificarea scopului urmărit de locutor în situația dată de comunicare (*rog, promit, mulțumesc*). Se poate ușor observa că fiecare dintre cele două componente delimitate în structura sensului global al enunțurilor citate dispune de mărci explicite în structura de suprafață. Astfel, forța ilocuționară este marcată cu ajutorul verbelor performative *a ruga, a promite* și *a mulțumi*, care funcționează în calitate de predicat al unor propoziții principale. La rândul său, conținutul propozițional este exprimat prin intermediul unor propoziții subordonate.

După cum s-a menționat deja, chiar dacă verbelor performative le revine un rol important în exprimarea valorii ilocuționare a enunțului, ele nu sunt singurele mijloace folosite în acest scop. O altă modalitate o reprezintă actualizarea forței ilocuționare a enunțului prin structuri sintactice specializate, caracterizate printr-o anumită ordine a cuvintelor și prin prezența unor elemente facultative specifice, precum ar fi modurile verbale, anumite adverbe etc. În același timp, structura sintactică a enunțului utilizată ca marcă a valorii ilocuționare se asociază cu intonația de un anumit tip. Astfel, pe lângă mijloacele de natură morfosintactică, enunțurile comportă și o marcă prozodică care are rolul de a exprima valoarea ilocuționară a enunțului.

O analiză paralelă a celor două modalități de marcarea a forței ilocuționare a enunțului ar face posibilă o precizare mai clară a specificului funcțional al verbelor performative. În legătură cu aceasta sunt de făcut mai multe observații.

În primul rând, se poate constata că fiecare dintre cele două modalități de marcarea a forței ilocuționare este specializată, într-o măsură mai mare sau mai mică, pentru exprimarea valorilor ilocuționare caracteristice anumitor tipuri de acte de vorbire. Dispun de structuri sintactice proprii următoarele valori ilocuționare: aserțiunea; este marcată prototipic prin structuri enunțiative (*Elevii sunt în clasă.*), întrebarea; este exprimată

prin structuri interogative (*Unde sunt elevii?*) și actele de vorbire directive; sunt realizate prin structuri imperative (*Elevi, intrați în clasă.*). După cum vedem, structura sintactică a enunțului este folosită pentru exprimarea forței ilocuționare în cazul celor mai generale scopuri urmărite de vorbitor în cadrul actului comunicativ, și anume să comunice ceva, să întrebe ceva sau să exprime o cerere (ordin, îndemn, poruncă). În același timp, în cazul celor mai multe acte de vorbire forța ilocuționară este exprimată cu ajutorul verbelor performative.

În al doilea rând, dacă încercăm să comparăm cele două modalități de marcarea a forței ilocuționare, observăm că în cazul actualizării valorii date prin construcții sintactice, forța ilocuționară și conținutul propozițional sunt exprimate prin elemente diferite reprezentând una și aceeași propoziție, iar în cel de al doilea caz cele două componente sunt realizate prin diferite propoziții: propoziția principală apare, de obicei, ca marcă de forță ilocuționară, iar propoziția subordonată are rolul de marcă a conținutului propozițional (DEP, p. 56).

În al treilea rând, cele două mijloace de realizare a forței ilocuționare se deosebesc prin faptul că sunt specializate în grade diferite pentru funcția de marcă a valorii în cauză. Din acest punct de vedere, verbele performative sunt văzute ca indicatori specifici, iar construcțiile sintactice, caracterizate, în principal, printr-o anumită ordine a elementelor componente și printr-o intonație proprie, apar ca indicatori nespecifici, polifuncționali.

De menționat că gradul diferit de specializare a celor două mărci ale forței ilocuționare servește drept bază pentru o altă clasificare a enunțurilor. Astfel, în funcție de prezența/ absența verbului performativ în structura lor, enunțurile sunt împărțite în următoarele două clase: performative explicite și performative implicite (Austin, 2005, p. 75). Enunțurile din prima clasă au în structura lor un verb performativ folosit la persoana I singular, indicativ prezent, diateza activa, deci un verb care desemnează și implică realizarea acțiunii date, de exemplu: *afirm, cer, rog, ordon, promit, mulțumesc* etc. Cea de a doua categorie o reprezintă enunțurile care actualizează o anumită forță ilocuționară în lipsa unor mărci formale folosite pentru exprimarea acesteia. Este vorba despre enunțurile care, fără a avea în structura lor un verb performativ, se definesc printr-o valoare ilocuționară caracteristică unuia dintre verbele performative. După cum menționează J. Austin, orice enunț performativ implicit poate fi transformat în unul explicit (Austin, 2005, p. 75-76). De exemplu, enunțul *Am să fac tot ce-mi stă în putință.* poate fi interpretat, într-un context dat, ca fiind o promisiune, deși această valoare nu este marcată explicit în structura de suprafață prin intermediul niciunui verb performativ. Enunțul citat poate fi transformat în performativ explicit prin restabilirea verbului performativ subînțeles: *Promit să fac tot ce-mi stă în putință.* O dovadă în plus că enunțul în cauză are un caracter performativ ar fi și faptul că el se poate conforma condițiilor impuse enunțurilor performative, fiind, în funcție de situația în care este utilizat, reușit sau nereușit.

În sfârșit, trebuie observat că, chiar dacă cele două modalități de exprimare a forței ilocuționare diferă, nu totdeauna este posibilă trasarea unei linii ferme de demarcație între ele. În unele cazuri, enunțurile a căror valoare ilocuționară este actualizată prin structura lor sintactică pot fi sinonime sub aspectul valorii ilocuționare,

adică în ce privește scopul comunicativ urmărit de locutor, cu cele care conțin în structura de suprafață un verb performativ. Să se compare, bunăoară, enunțurile a căror forță ilocuționară este marcată prin specificul construcției sintactice: *El a plecat. El a plecat? Pleacă!* cu cele care au în calitate de marcă a forței ilocuționare un verb performativ: *Îți spun că el a plecat. Vreau să știu dacă el a plecat. Îți cer să pleci.* În felul acesta, se poate stabili o corelație între enunțurile de tip asertiv, interogativ sau imperativ în calitatea lor de forme prototipice de manifestare a actelor enunțiative, interogative ori imperative și cele care înglobează în structura lor verbele performative corespunzătoare.

Dacă ținem cont de observațiile de mai sus, trebuie să conchidem că, de fapt, procedeele de marcarea a forței ilocuționare a enunțului formează două sisteme paralele, care însă sunt interdependente. Este evident că modalitatea de manifestare a fiecăreia dintre cele două tipuri de mărci ale forței ilocuționare este influențată, pe de o parte, de conținutul propozițional al enunțului și, pe de altă parte, de contextul în care acesta este utilizat.

Analiza mijloacelor de exprimare a forței ilocuționare a mai demonstrat că nu totdeauna se poate face o distincție netă între o marcă a forței ilocuționare și una a conținutului propozițional. Distincția marcă a forței ilocuționare/ marcă a conținutului propozițional se manifestă clar doar în performativele explicite. În legătură cu performativele implicite apare întrebarea: cum este indicată valoarea lor ilocuționară? Fără a intra aici în detalii, vom menționa doar că în cazul de față intervine contextul comunicativ, căruia de asemenea îi revine un rol important în actualizarea forței ilocuționare a enunțurilor. În aceste condiții, ar trebui să aibă în vedere distincția dintre enunțurile a căror forță ilocuționară este realizată prin mijloace specifice și enunțurile a căror valoare ilocuționară este determinabilă contextual.

Un alt aspect asupra căruia ne vom opri în continuare vizează manifestările lingvistice ale performativității. Astfel, în cazul în care problema performativității în limbă este abordată dintr-o perspectivă strict lingvistică urmează să fie stabilite manifestările lingvistice ale acestei trăsături pragmasemantice specifice verbelor din clasa dată. Precizăm că descrierea performativității în termeni lingvistici presupune examinarea următoarelor două tipuri de raporturi: raportul dintre performativitate și categoriile gramaticale pe care aceasta le implică și raportul dintre performativitate și semnificația lexicală prin care se definește verbul performativ.

În ce privește primul tip de raport, amintim că, după cum bine se știe, forma gramaticală la care este utilizat, de regulă, un verb performativ, și anume forma de persoana I, singular, timpul prezent, modul indicativ, diateza activă, este considerată marca lingvistică cea mai importantă a performativității unui verb. Și într-adevăr, în toate descrierile verbelor performative forma dată este văzută drept un criteriu important în identificarea acestui tip de verbe. Uneori, posibilitatea utilizării unui verb la această formă în enunțuri performative este prezentată ca test al performativității.

Totuși, după cum demonstrează analiza cazurilor de utilizare a verbelor performative, se poate constata că situația este mult mai complexă. Încă J. Austin se întreba dacă folosirea persoanei întâi singular și a așa-numitului indicativ prezent activ este esențială pentru un enunț performativ (Austin, 2005, p. 67). Este ușor de observat că în comunicare se întâlnesc enunțuri în care verbele chiar fiind la persoana I pot avea un uz neperformativ, descriptiv, de exemplu, *Eu îi promit, iar el nu mă crede.*

Când promit, eu chiar mă țin de cuvânt. Aici verbul *a promite*, folosit la forma de pers. I, prezent indicativ, diateza activă, nu mai are rolul de a realiza o promisiune, ci doar de a o descrie.

De-a lungul timpului, numeroase cercetări au demonstrat că, din punctul de vedere al exprimării sale, performativitatea cunoaște în limbă diverse forme de manifestare. Astfel, în structura enunțurilor verbele pot avea un uz performativ fiind folosite nu doar la persoana I, singular, prezent, indicativ, diateza activă, ci și la:

1) persoana întâi, plural, indicativ prezent activ: *Adeverim prin prezenta că domnul X este salariat la această unitate.*;

2) persoana a treia, singular, indicativ prezent activ: *Curtea hotărăște următoarele.*;

3) persoana a treia, indicativ prezent, diateza impersonală: *Ședința se suspendă. Se adeverește prin prezenta că...*;

4) persoana a doua sau a treia, singular sau plural, indicativ prezent, diateza pasivă: *În numele, legii ești arestat!*; *Domnul X este numit ministru.*; *Catedra de botanică este declarată vacantă.*; *Călătorii sunt rugați să urce în vagoane!*.

Analiza acestor și a altor exemple denotă faptul că nu există o relație univocă între performativitatea unui verb și forma de persoană, număr, mod și diateză a performativului, în sensul că niciuna dintre categoriile la care este folosit verbul performativ nu implică în mod automat și trăsătura performativitate. Ideile care se desprind din această constatare sunt următoarele.

În primul rând, forma de persoana I, numărul singular, modul indicativ, timpul prezent, diateza activă a verbului nu presupune în orice context o utilizare performativă. Prin urmare, nu putem vorbi despre o specializare strictă a unei anumite forme a verbului pentru uzul performativ.

În al doilea rând, performativitatea poate modifica semnificația formei gramaticale a verbului cu uz performativ. De exemplu, în legătură cu modul indicativ la care este folosit un verb performativ, Austin scria „nu e cu siguranță „indicativ” în sensul folosit de gramaticieni, adică de relatare, descriere sau informare despre o stare de fapt sau despre un eveniment care are loc: pentru că, așa cum am văzut, el nu descrie și nu informează deloc, ci este folosit pentru sau ca facere a ceva” (Austin, 2005, p. 66-67). Pornind de la aceste constatări, Austin conchidea că pentru performative nu poate fi găsit un criteriu de natură gramaticală (Austin, 2005, p. 93). Prin urmare, este firesc să ne întrebăm care sunt totuși factorii ce condiționează utilizarea unui verb cu valoare performativă. Răspunsul la această întrebare poate fi găsit examinând raportul dintre performativitate și semnificația lexicală prin care se definește verbul performativ.

Cercetătorii au relevat că performativele necesită un tratament particular în teoria semantică. Asupra acestui fapt a atras atenția, J. Searle, pentru care teoria actelor de vorbire era în primul rând o teorie a sensului.

După cum se știe, un act ilocuționar reprezintă actul pe care îl realizăm în procesul enunțării. De exemplu, pentru a convinge pe cineva, a cere cuiva să facă ceva, a acuza, a avertiza pe cineva etc., vorbitorul trebuie să formuleze un enunț.

Din această perspectivă, performativitatea apare ca o trăsătură proprie verbelor care înglobează în structura lor semantică componenta „a spune”.

Și într-adevăr, dacă avem în vedere faptul că unitățile în cauză semnifică acțiuni a căror realizare se produce prin actul de a spune ceva, este firesc să se stabilească o legătură între performativitate și componenta semantică „a spune”. Prezența acestei trăsături în structura semantică a verbelor în cauză a fost relevată de E. Benveniste, care explica specificul pragmatic al verbelor numite de el verbe delocutive prin faptul că ele implică semul „a spune”. Drept exemplu este adus lat. *salutare*, al cărui sens este definit de autor prin formula „a spune salut” (Benveniste, 1966, p. 277).

Totuși, semantica performativelor nu poate fi redusă la componenta dată. Drept argument menit să justifice afirmația că performativitatea nu poate fi derivată automat din sensul „a spune” este menționat faptul că în limbă există verbe care, deși se definesc prin componenta dată, nu sunt performative, de exemplu, *a bodogăni*, *a bombăni*, *a mormăi*, *a murmura*, *a șopti*, *a vorbi* etc. (Апресян, 1985, p. 149).

Având în vedere că verbele performative nu doar constituie enunțuri prin care se comunică ceva, ci funcționează ca mărci ale forței ilocuționare a enunțului, este evident că structura lor semantică este mult mai complexă decât cea a verbelor de vorbire. Fiind actualizată în actul de comunicare, semnificația lor corespunde faptului de a face ceva prin a spune. În literatura de specialitate, semnificația verbelor performative este descrisă cu ajutorul formulelor „*a realiza acțiunea pe care o faci atunci când spui X*” sau „*a face ceea ce se face spunând X*”.

Din cele consemnate până acum reiese că verbele performative, prin sensul lor, combină actul comunicării cu realizarea unei acțiuni, ele fiind descrise drept unități care „sunt și fac ceva în același timp” (DEP, p. 54). Așadar, ar trebui să constatăm că semantica verbelor performative se caracterizează prin următoarele două trăsături esențiale:

- 1) verbul exprimă actul enunțării, indicând uneori și motivele producerii acestui act;
- 2) verbul denotă acțiunea performată prin producerea enunțului, cu alte cuvinte, desemnează ceva ce se produce, se instituie ca rezultat al enunțării.

Conchidem, astfel, că a studia semantica verbelor performative înseamnă a stabili modul în care setul de forțe ilocuționare întâlnite în procesul de comunicare este *lexicalizat* în vocabularul limbii române.

În cele ce urmează vom examina modalitatea de clasificare a verbelor performative. După cum am văzut, între caracteristicile semantice ale verbelor performative și uzul lor există o strânsă interdependență. De aici reiese că interpretarea acestor unități depinde în cel mai direct mod de aspectele legate de funcționarea lor în actul de comunicare în calitate de elemente care asigură realizarea verbală a actelor de vorbire. Datorită acestui fapt clasificarea actelor de vorbire ar urma să fie aplicabilă și în cazul descrierii verbelor performative. Și într-adevăr, în studiile consacrate verbelor performative ele sunt examinate și clasificate pornindu-se de la o anumită tipologie a actelor de vorbire.

Există multiple modalități de clasificare a actelor de vorbire, dintre cele mai cunoscute fiind clasificările propuse de J. Austin și J. Searle. Majoritatea cercetărilor consideră drept criteriu de bază aplicat în procesul de clasificare a actelor de vorbire scopul comunicativ urmărit de locutor. Aceasta înseamnă că ele sunt clasificate pornind

de la ceea ce vorbitorii pot face prin intermediul lor. Trebuie avut însă în vedere faptul că actele de vorbire se definesc printr-o mare diversitate, iar clasificările rezultate diferă între ele foarte mult.

În descrierea verbelor performative în articolul de față vom pune la bază clasificarea actelor de vorbire în următoarele patru clase: 1) acte de vorbire de tip informațional, 2) acte de vorbire de tip acțional, 3) acte de vorbire expresive și 4) acte de vorbire declarative (Pătrunjel, 2015, p. 27-29).

1. Actele de vorbire de tip informațional vizează vehicularea informației în actul de comunicare. Ele au drept scop comunicarea sau solicitarea de informații. Cu ajutorul lor locutorul poate *să comunice ceva* sau *să întrebe ceva*, fiind, astfel, de două tipuri: acte de vorbire asertive și acte de vorbire întrebare. Și verbele care funcționează ca mărci ale forței ilocuționare în cazul actelor de vorbire din această clasă se împart, de asemenea, în două subclase: verbe asertive și verbe de întrebare.

În limbă română subclasa verbelor performative asertive înglobează următoarele unități lexicale: *accentuez, adevaresc, admit, afirm, alertez, amintesc, anunț, apreciez, asigur, atenționez, avertizez, bănuiesc, mă căiesc, mă căinez, comunic, concluzionez, confirm, consider, constat, corectez, cred, declar, deduc, definesc, denunț, descriu, dezvălui, divulg, enunț, estimez, evaluez, evoc, explic, exprim, formulez, ghicesc, informez, insist, încredințez, înștiințez, înțeleg, jur, mărturisesc, notific, observ, opinez, plănuiesc, planific, mă pocăiesc, postulez, precizez, presupun, pretind, prevăd, prevestesc, preven, prezic, proclam, profesesc, prorocesc, raportează, răspund, reafirm, reamintesc, recunosc, relatez, relev, reliefează, remarc, socotesc, spun, subliniez, sugerez, susțin etc.*

Utilizând verbele menționate, locutorul urmărește un singur scop comunicativ: să facă în așa fel ca interlocutorul său să fie informat în legătură cu o stare de lucruri din realitate, adică să facă astfel ca acesta să știe despre ceva. Structura lor semantică ar putea fi descrisă cu ajutorul formulei: *Eu vreau ca tu să știi că X*. Astfel, trăsătura semantică dominantă specifică tuturor verbelor din clasa dată este reprezentată prin semul „furnizare, transmitere de informații interlocutorului”. De precizat că pentru câteva dintre verbele asertive, precum *afirm, spun, informez*, aceasta este de fapt unica trăsătură care le caracterizează. Se consideră că ele realizează actul de a comunica informații într-o formă pură, fiind calificate drept verbe prototipice pentru subclasa dată.

Celelalte verbe asertive, pe lângă faptul că îi permit locutorului să realizeze actul de a-l informa pe interlocutor cu privire la ceva, exprimă caracteristici suplimentare ale forței ilocuționare. Să se compare: *Îți spun că planul a eșuat*. și *Recunosc că planul a eșuat*. După cum observăm, prin cel de al doilea enunț locutorul nu doar îi comunică destinatarului o informație pe care acesta nu o posedă anterior, ci îi furnizează și o anumită informație suplimentară. Ea vizează modul în care îi este oferită informația: locutorul îi comunică interlocutorului informația deschis, pe față, fără ocol.

Din clasa verbelor legate de vehicularea informației în actul de comunicare face parte și o subclasă de verbe cu sens negativ: *contest, declin, deneg, dezic, dezmint, infirm, neg, obiectez, reneg, renunț, resping, retractez, tăgăduiesc* etc. Ele se folosesc în enunțuri care neagă, contestă o afirmație precedentă făcută de unul dintre cei doi comunicanți. În felul acesta, ele „indică în mod explicit nonexistența unor stări de lucruri, fapte și obiecte” (GALR, II, p. 707) în legătură cu care s-a afirmat ceva anterior.

Referitor la funcționarea verbelor performative de informare, trebuie menționat că, de regulă, aserțiunile sunt exprimate prototipic prin enunțuri care nu conțin în structura lor de suprafață un verb performativ, fiind deci sunt niște performative implicite. Utilizarea verbelor performative asertive în structura unui enunț îl transformă pe acesta de la urmă într-un performativ explicit. Din punct de vedere sintactic, enunțurile construite cu un verb de informare reprezintă niște fraze a căror propoziție principală este reprezentată prin verbul performativ, iar subordonata funcționează ca marcă a conținutului propozițional: *Îți spun că astăzi va ploua*. Nu e greu de observat că fraza citată este aproape echivalentă cu enunțul construit fără verbul performativ: *Astăzi va ploua*. În cazul de la urmă, valoarea ilocuționară a enunțului este actualizată prin structura lui sintactică.

O altă subclasă semantică a verbelor de informare o constituie verbele folosite ca mărci ale forței ilocuționare în enunțurile care realizează actul „a întreba”, adică în enunțurile prin care locutorul urmărește scopul de a-l determina pe interlocutorul său să îi comunice o anumită informație: *întreb, mă interesez, verific* etc. Evident că verbul de bază, prototipic pentru clasa dată de acte de vorbire este *întreb*. Totuși, verbele de întrebare, la fel ca și cele asertive nu sunt folosite frecvent în structura enunțului. Aceasta deoarece actualizarea forței ilocuționare a enunțului în cazul dat se face prin structuri sintactice specializate.

În același timp, trebuie menționat că scopul ilocuționar întrebare poate fi marcat nu doar prin enunțuri cu sintaxă interogativă, ci și prin enunțuri cu sintaxă declarativă sau chiar imperativă. Enunțurile interogative cu structură declarativă se construiesc atât cu ajutorul verbelor performative de întrebare (*Întreb / mă interesează dacă sunteți de acord*), cât și cu ajutorul unor verbe care sunt echivalente semantic cu cele dintâi (*Vreau să știu / aș vrea să știu ce se întâmplă*). În anumite contexte, pot fi utilizate cu funcție interogativă și enunțurile construite cu un verb care, prin semantica lui, arată lipsa informațiilor: *Nu știu ce face el aici*. Întrebările cu formă imperativă pot fi exprimate cu ajutorul unor fraze alcătuite dintr-o propoziție principală conținând verbul *a spune* și o subordonată: *Spune-mi unde ești*.

2. Actele de vorbire de tip acțional determină realizarea unor acțiuni viitoare de către participanții la actul comunicativ. Clasa dată cuprinde următoarele tipuri de acte de vorbire: a) cererea (locutorul îi cere interlocutorului să realizeze o acțiune); b) promisiunea (locutorul se angajează el însuși să realizeze o acțiune) și b) propunerea (locutorul îl poate determina pe interlocutor să realizeze împreună o acțiune). Fiecăreia dintre aceste subclase de acte de vorbire îi corespunde un anumit tip de verbe performative.

Verbele performative care funcționează în limba română ca mărci ale cererilor, adică ale actelor de vorbire vizând realizarea unei acțiuni de către interlocutor, sunt următoarele: *cer, chem, comand, implor, indic, insist, invit, îndemn, îndrum, însărcinez, ordon, poftesc, poruncesc, povățuiesc, recomand, rog, sfătuiesc, solicit, somez, sugerez* etc.

Toate verbele menționate se definesc în plan semantic prin trăsătura „a cere cuiva să facă ceva”. Ele diferă însă în ce privește gradul de impunere a acțiunii exprimate. Spectrul lor se întinde de la cele care exprimă cereri cu caracter nonprescriptiv (rugămintea, sfatul) până la cele având caracter prescriptiv (porunca, ordinul).

Pe lângă acestea există însă și verbe utilizate pentru a interzice interlocutorului să realizeze o acțiune. Din subclasa dată fac parte verbul *interzic* și câteva verbe sau expresii folosite la forma negativă: *nu accept, nu permit, nu dau voie* etc.

Verbele performative cu ajutorul cărora este actualizată valoarea ilocuționară caracteristică actului de vorbire promisiune sunt următoarele: *mă angajez, făgăduiesc, mă îndatorez, jur, mă oblig, promit* etc. În sfârșit, verbele performative care funcționează ca marcă ilocuționară a actului de vorbire propunere sunt: *propun și provoc*.

3. Actele de vorbire expresive reprezintă manifestarea atitudinilor sau a sentimentelor locutorului față de comportarea altora sau față de anumite evenimente. După cum bine se știe, clasa dată cuprinde diverse tipuri de acte de vorbire. Clasificarea lor este realizată în funcție de mai mulți parametri, unul dintre aceștia fiind criteriul conotației pozitive sau negative a actelor de vorbire expresive (Zvirid Necula, 2012, p. 341-343). Astfel, din categoria actelor expresive conotate pozitiv fac parte salutul, mulțumirea, complimentul, lauda, felicitarea, binecuvântarea, urarea, consolarea, condoleanțele, scuza, iar în categoria actelor expresive conotate negativ intră regretul, reproșul, critica, mustrea, disprețul, acuzația, blestemul.

Evident că verbele performative care exprimă în limba română valori ilocuționare expresive pot fi clasificate și descrise în linii mari în funcție de același criteriu. Ele sunt următoarele: *acuz, afurisesc, aplaud, apreciez, aprob, binecuvântez, blagoslovesc, blamez, blestem, cinstesc, compățimesc, complimentez, condam, deplâng, deplor, desconsider, dezapro, disprețuiesc, dojenesc, elogiez, felicit, glorific, gratulez, iert, închin, învinovățesc, învinuiesc, jelesc, jeluiesc, lamentez, laud, măresc, mândresc, mulțumesc, mustru, omagiez, ovaționez, plâng, preamăresc, preaslăvesc, proslăvesc, protestez, regret, reproșez, repudiez, mă scuz, slăvesc, urez, venerez* etc.

Având în vedere faptul că actele de vorbire expresive, în foarte puține situații, admit o realizare implicită, este firesc că verbele în cauză să nu poată fi ușor șterse din structura enunțurilor folosite pentru actualizarea actelor respective.

4. Actele de vorbire declarative implică modificarea sau instituirea instantanee a unor noi stări de lucruri din lumea reală. Funcționează ca mărci ale actelor de vorbire în cauză următoarele verbe performative: *abandonez, abdic, abolesc, abrog, achit, acord, admit, adopt, amân, amnistiez, angajez, anulez, aprob, arestez, atest, autentic, autorizez, avizez, botez, brevetez, capitulez, cedez, certific, concediez, condemn, confer, contest, contramandez, convoc, declin, decretez, demisionez, denumesc, denunț, desemnez, destitui, dezmoștenesc, disculp, dizolv, eliberez, excomunic, grațiez, iert, inaugurez, instalez, institui, invalidez, împuternicesc, încuviințez, îndreptățesc, învinovățesc, justific, legiferez, nominalizez, numesc, omologhez, predau, proclam, promulg, ratific, recomand, recrutez, renunț, resping, retrag, revoc, reziliesc, sancționez, stabilesc, stipulez, suspend, testez, votez* etc.

Având în vedere semantica lor, constatăm că verbele performative folosite ca marcă a actelor de vorbire declarative reprezintă o clasă extrem de eterogenă. Ele realizează următoarelor tipuri de acte de vorbire: acte de vorbire care implică acțiuni ce se manifestă în situații ceremoniale sau ritualice (botezul, căsătoria, denumirea unor ființe sau lucruri etc.), acte de vorbire care echivalează cu un act juridic (diferite formule testamentare)

și acte de vorbire care exprimă acțiuni manifestate sub forma unor declarații, decizii ale autorităților statului (numirea într-un post, disponibilizarea, învinuirea, arestarea, sentințe de condamnare și de achitare etc.).

În concluzie, menționăm că analiza trăsăturilor pragmasemantice ale performativității relevă că elementul responsabil în cea mai mare măsură de utilizarea performativă a unui verb este semantica lui. Admit o utilizare performativă verbele a căror semnificație implică o corespundere între actul de a spune și cel al executării unei acțiuni. Cu alte cuvinte, în semantica lor se stabilește o strânsă legătură între „a spune” și „a face”. Anume această corespondență îi permite locutorului ca prin însuși faptul enunțării unui enunț să îndeplinească actul respectiv.

Potențialul funcțional al verbelor performative se manifestă la nivelul enunțului, ele asigurând materializarea verbală a actelor de vorbire. În aceste condiții, particularitățile semantice și sintactice ale unităților în cauză pot fi descrise analizând funcționarea lor în calitate de mărci ale forței lor ilocuționare a enunțurilor. În funcție de tipul de act de vorbire actualizat verbele performative pot fi clasificate în patru grupuri: verbe folosite în acte de vehiculare a informațiilor (verbe de informare), verbe care determină angajarea participanților la actul de comunicare în acțiuni viitoare (verbe de acțiune), verbe care exprimă sentimente și atitudini ale locutorului (verbe expresive) și verbe care instituie noi stări de lucruri în realitate (verbe declarative). Diferitele clase de verbe performative identificate pe baza criteriului semantic prezintă diferențe importate atât în planul structurii semantice, cât și în cel al structurii sintactice și al condițiilor de utilizare.

Referințe bibliografice

1. Anscombe J.-C., *Délocutivité benvenistienne, délocutivité généralisée et performativité*. In: *Langue française*, n°42, 1979. La pragmatique. p. 69-84.
2. Austin, John L., *Cum să faci lucruri cu vorbe*, Pitești, Paralela 45, 2005.
3. Benveniste, Emile, *Problèmes de linguistique générale*, I, Paris, Gallimard, 1966.
4. GALR, II = *Gramatica limbii române*. Vol. II: *Enunțul*. București, Editura Academiei Române, 2005.
5. Kerbrat-Orecchioni, Catherine, *Les actes de langage dans le discours*, Paris, Armand Colin, 2012.
6. DEP = Moeschler, Jacques, Reboul, Anne, *Dicționar enciclopedic de pragmatică*, Cluj-Napoca, Echinoc, 1996.
7. Pătrunjel, Alina, *Aspecte privind clasificarea actelor de vorbire din limba română*. În: *Buletin de lingvistică*, nr. 15 – 16, 24, XII-XIII, 2014 – 2015. p. 24 – 29.
8. Récanati, François, *Les énoncés performatifs*, Paris, Ed. de Minuit, 1981.
9. Roulet Eddy, *Essai de classement syntaxique et sémantique des verbes potentiellement performatifs en français*. In: *Cahiers de linguistique*, Montréal, 8, 1978, p. 437-455.
10. Searle John R., *Les actes de langage. Essai de philosophie du langage*, Paris, Hermann, 1972.

11. Searle, John R., *A Classification of Illocutionary Acts*. In: *Language in Society*, 1976, 5, p. 1-23.
12. Searle, John R., *Sens et expression: Etudes de théorie des actes de langage*, Paris, Minuit, 1982.
13. Strawson P. F., Gochet Paul. *Phrase et acte de parole*. In: *Langages*, 5e année, n°17, 1970. L'énonciation. p. 19-33.
14. Strawson P. F., *Intention and Convention in Speech Acts*. In: *The Philosophical Review*, Vol. 73, No. 4. 1964, p. 439-460.
15. Vanderveken Daniel, *Pragmatique, sémantique et force illocutoire*. In: *Philosophica* 27, 1981 (1), pp. 107-126.
16. Vanderveken, Daniel, *Les actes de discours*, Liege – Bruxelles, 1988.
17. Vendler Zeno, Gochet Paul. *Les performatifs en perspective*. In: *Langages*, 5e année, n°17, 1970. L'énonciation. p. 73-90.
18. Verschueren Jef, *The analysis of speech act verbs: Theoretical preliminaries*. In: *Journal of Pragmatics*, 1979, 3, p. 345 – 460.
19. Verschueren Jef, *On speech act verbs*. Amsterdam, J. Benjamins, 1980.
20. Zvirid Necula, Ramona-Maria, *Actele de limbaj expresive din perspectiva principiului pragmatic al politeții*. În: *Limba română: direcții actuale în cercetarea lingvistică. Actele celui de-al 11-lea Colocviu Internațional al Departamentului de Lingvistică, II*, București, 2012, p. 339-347.
21. Апресян Ю. Д. *Избранные труды, том II. Интегральное описание языка и системная лексикография*. Москва: Школа «Языки русской культуры», 1995.

Institutul de Filologie al AȘM
(Chișinău)